

Švejk je (má)

Pražský český lidový spisovatel dosáhl toho, o čem se stovky literátů celý svůj život marně pokoušely: vytvořit postavu, která je jedinečným člověkem a zároveň lidským typem. — V hodnocení se nesmíme dát zmást zdánlivě všední sférou, ze které toto dílo s takovým zdarem vzniklo. Haškovo dílo — i když autor sám o tom možná neví — je čin prvního řádu. Víc umělec nemůže chtít: je to postava, která se vynořila z nejtemnějších hlubin ducha lidu a kterou lid skoro ihned uznal za pravou a přijal do svého povědomí — a my můžeme takřka s jistotou předpokládat, že taková postava vypovídá cosi nevyhovitelného nejen o vlastním národě, nýbrž že má nadto co činit s nejtajnějšími základy bytí všeho lidstva. Nejinak než bláznivý rytíř de la Mancha, který sice napřed karikuje jen Španěla, ale který se mimoto stává něžně hýčkaným symbolem veškeré šlechtě — blouznivosti, v dobrém jako ve zlém.

Těmito velkými slovy nemluví o ničem jiném než o malých korunových sešitech, které vycházejí na pokračování a tady v Praze uvedly jméno „dobrého vojáka Švejka“ v obecnou známost. Se svou neotřesitelnou služební horlivostí a mudrantským rozumem, který se neomylně vždycky

strefuje vedle, sloužil tento dobrý voják Švejk vlasti už dlouho před světovou válkou. Už tenkrát nechal skladiště prachu shořet až do základů, protože hasiči neznali heslo a on jako stráž nesměl bez hesla nikoho pustit blíž. Jeho ctností se však rozvily k plné slávě teprve ve světové válce, kterou přes všechnu chuť bojovat a uplatnit se prožil většinou v lapáku, kam se dostával pro všelijaká nedorozumění.

Komorní scéna Adria měla dobrý nápad, když Haškův originální sanchopanzovský typ, vybavený grandiózním duševním klidem, uvedla na scénu. Stalo se to dávno předtím, než jsem Švejka (svou dramatizací) proslavil v Německu a potom po celém světě. Neznám nic půvabnějšího než tuto naprostou lhotejnost vůči jakékoli politice. Diplomati zbrojí, králové zuří, arcivévoda František Ferdinand klesá pod vražednou kulku v Sarajevě — a dobrý Švejk, pražský obchodník se psy, na to všechno reaguje s laskavou účastí, nemá to však pro něho větší lidský význam než mrtvice, na kterou nedávno zemřela jeho sousedka. Jak smířlivě působí tato lidová perspektiva! Nemohla by se ve chvíli, kdy teoretický pacifismus podle všeho selhává, stát účinným korektivem horkých politických vášní oněch státníků, kteří se mylně domnívají, že to, co zajímá je, musí zajímat i všechny lid? — Zatímco excísar Karel stál s armádou před Budapeští, přihlíželo třicet tisíc diváků fotbalovému utkání Střední Německo—Maďarsko. Bylo slyšet střelbu, ale přes „rozhodující bitvu“ nebyl „rozhodující mač“ přerušen. Maďari se radovali nad každou brankou svých střelců víc než nad návratem — nebo útekem — svého krále. Ten-

to zápas v kopané zaslouží, aby byl zaznamenán v dějinách lidové psychologie. Lid má už po krk všeho toho povídání o dějinném významu událostí, potentáti jsou na scestí, jestliže pořád ještě předpokládají, že jejich „velké“ aféry jsou pro lidi tak důležité, jak se jeví jim. Necht si oficiálně kutit své, lid se už nedá rušit ve své soukromé kopané, které skutečně a opravdu rozumí.

Dobry vojak Švejk cítil takto od počátku. Je samo sebou — jakpak by ne — vlastenec. Ale z celého atentátu v Sarajevě ho zajímá především konstrukce revolveru. Nemá zkrátka žádné veřejné, nýbrž jen prosté lidské a věčné vztahy. Zato samozřejmě putuje pro velezradu do kriminálu. — Nechápe proč, ale také se tím nikterak neznepokojuje, a drží se své devízy „pořádek musí bejt“. Ve vězení má radost z toho, jak jsou tam čisté chodby a jaká je tam disciplína. Anzengruberovské „nic se ti nemůže stát“ se vznáší nerušeně nad jeho osvícenou omezeností, kterou má však přece jen vrch nad chytráky, neboť cosi jako hluboká lidová moudrost, neotřesitelný fundament, prosvítá celým jeho žertovně přízemním povídáním. Všechny odzbrojuje zdvořilostí, s kterou se staví na jejich stanovisko. Zaujímá vždycky stanovisko proti sobě, stanovisko druhých. Na policii mu například předloží protokoly se všemi možnými urážkami Veličenstva, jichž se dopustil. „Je toho hodně“, usuzuje objektivně. A potom: „Jestli si přejou, vašnosti, abych se přiznal, tak se přiznám, mně to nemůže škodit. Jestliže ale řeknou: „Švejku, nepřiznávej se k ničemu“, budu se vykrucovat do roztrhání těla. Pořádek musí bejt!“ — A takto prochází dobrý voják Švejk, který si dá

všechno, ale naprosto všechno líbit, hotový antipod Michaela Kohlhaase, bez újmy zlovolným světem, kdežto vpravo i vlevo kolem něho se hrotit opatrníci a rozčilení končí nejhůř. V každé situaci mává devótně a radostně kloboukem, nacpává si dýmku a bodře rozvádí svou netečnou filosofii, jejíž nivelizující duševní klid má pohotově pro všechno vhodné analogie a příklady z vlastní zkušenosti. „Člověk je dobrý?“ Ne, to zní nepravděpodobně. Ale opouští divadlo s krásnou jistotou: „Člověk je nezničitelný.“